

$$127/17$$

~~XXII~~

4

T. K. K. K.
V. K. K. K.
T. K. K. K.

27

~~I have been to the
your father's house and
my own house & have
nothing.~~

што се до дна зна, и лудо и ланцима приковано љуби. Римски песник Катул испевао је у стиховима својој љубавници оно што је Коњовић насликао својом завичају: *Odi et amo; quare id faciam... nescio, sed fieri sentio et excrucior.*

И проблем светлости и проблем таме. Ту смо. И светлост и мрак има у себи све што је на овом свету снажно, лепо, творачко, племенито, вредно да живи и само собом и у изразу уметности. Ко не види хладну мрачну сенку, не види ни светлост. Ко зна само светлог и „жизнерадног“ Гетеа, а не зна таме и мркине тога луталачког и искићеног духа, тај не зна Гетеа. Ко зна само сунчану и раскошну Италију, а не зна црне сенке људских грозота и природног мањехинства у тој најлуксузнијој култури Европе, тај не зна Италију. Ко прича о светлим моћима свога талента, а не прича о мрачним немоћима свога талента, тај нема талента. Ко зна Војводину дебелу и трому, идилично припросту, слаткасто и рашћаскано докону, а не зна страсти и подмукле храбрости Банаћана; не зна помамно честољубље Сремаца; не зна дуготрајне и често неизлечиве растројености и меланхоличне мргодности Бачвана; не зна вечите вандрокашке немире и сеобе свих Војвођана; не зна црна испарења мртвих канала и разбљечане ритине војвођанске, тај не зна Војводину. Ко зна само оно што је Ђура Јакшић¹¹ био, а не зна шта је тај пусти банатски карактер у тами својој сам дотукао и сахранио, тај нека не говори о Ђури Јакшићу, нека му не смањује имање. Ко кука над србијанским министрима и среским старешинама као прогонитељима Ђурићима, а не види типично војвођанско самомучење кроз несталожене и напрасите природе војвођанског вишег типа, тај не зна ни Ђуру Јакшића ни Војводину. Ко познаје ону Војводину што не зна српски језик, а не познаје језик Даничића, Змаја и Л. Костића, тај не зна довољно. Ко зна живот благоразумног и благонахрањеног светског путника Доситеја, а не зна смркнути живот помутљивог Захарије Орфелина, тај не зна судбине војвођанске. Ко не зна халовито олујно небо војвођанско са океаном облака, тај не разуме поезију страховног сујеверја у оног света, и не зна војвођанског сељака. Ко нема обичај да уз патриотску поезију Ђуре Јакшића, као другу половину, стави мирну, трагично поштену патриотску поезију Вељка Петровића, борбену песму духа и духовног стида, тај не зна да је и Војводина дала класично пун круг патриотске песме, и тај не зна ни Вељка Петровића ни Војводину. Ко не зна шта је демон у Милошу Црњанском, не осећа у његову делу силнит ритам без станка, не чује крик сатире која пенуша кроз сузе, тај не зна ко је Црњански и каква је све Војводина. Црњански је до-
нео израз и идеју: „пером у срце“, на чему би му, да су пером и мастилом писали, позавидели и Марциал и Јувенал. Ко

11 Ја

Грчићанско

зна углађеног и триумфалног Полита, а не зна узрујаног, љуто отпорног и отвореног и најзад полуделог Милетића, тај не зна мутна наслеђа оне Шајкашке за коју се мисли да се само шајкама возила. Ко не зна — уз лалинске паљивости и карикатуре без жучи — не зна и статистику самоубиства и убиства у Банату; статистику грозних парница због увреде части и клевета и неправди, и статистику нервозних у Бачкој; и статистику по којој је Срем, кићени, ведри и васпитани Срем дао најмање талената, тај не зна проблеме Војводине. Ко зна три Србина сликара чије боје одјекују као јерихонске трубе, а не зна да је од њих тројице један Босанац Бијелић, а друга двојица да су Петар Добровић и Милан Коњовић, тај остаје дужан „пречанском” свету.

Дође ето сад један ликовни уметник, један песник спектралних визија над једнобојном Бачком, да допуни писце и мислиоце Војводине, и да буде и јачи од њих тиме што вољне и упорно остаје на родноме тлу, и у срцу и светлих и мутних проблема Војводине. Милана Коњовића хране ти проблеми; он воли свој крај весело и тужно; он мрзи и љуби оне плесниве сокаке, онај замршени густо берићет који лежи на земљи и као злато и као олово. У срцу Коњовићеву на почасном месту стоји туга над тугом Војводине. Коњовић нам није насликао Париз и Венецију и латинска мора, него је испунио изложбене просторије скоро искључиво родним мотивима, који су, мотиви једне „досадне” покрајине, кроз његово сликарство навртели нови и многобројни, опојно и очајно јаки и бојени, неслућено светли и неслућено тамни. Ето вам, господо, земља Бачка, и њен лик на човеку и стварима, кроз лепоту и гримасу, кроз берићет и закинутост, кроз светлост и таму. Ето вам улица, подоста улица без гусака и гајдаша, без бирцуза и снаша, без деце и сунца, па и без месеца, ето вам сокака начињених само од ситних кућица са прозорима спуштеним до земље и блата, са оним загометним рогатим троуглима на лицу и забату, кућица пуних буђавог ћутања и сумрака, јер иза тих зидића има ваздан оште људских и војвођанских немира. Разапињу се ту познати војвођански темпераменти, пргави, увредљиви, неусаветни, заједљиви; трују се ту енергије које не могу да крену, да плану, да оду. Иза тих зидића мргодно ћуте, или бесне, задављене српске или локалне поноситости; натрула господства; неутолјиви равничарски гневови којима се људи сами расточавају, запарљожавају у јелу и пићу, у псовци и расипању, у горком сећању на прошли културни престиж, у богатству без свести, у очајном аргатовању сиромашних међу имућнима и нерадницама. Ето вам, господо, велики војвођански простор, и велика војвођанска празнина између њива и неба. Ето вам једно чудно, никада равно,

увек испроваљивано nebo пуно испупчења и удубљења. Ето вам галерије типова: добро загледајте у лирске и драмске деформације тих ликова, па ћете онда више знати о светлом и тамном у Војводини. Ето вам богатих њива, ето хлебна земља, и зато над њом политика хлеба и јела, а у њој су-стала култура и у храмовима духа почесто одсуство духа.

Погледајте Коњовићево цвеће. То нису „мртве при-роде“, нису флиспапири и свилице и завенуте лепотице. То је меснато, живо посечено биље, то су драме и судбине цвећа по вазама. То су карневали цвећа, маске и сабласти цвећа, то су махните чежње за цвећем којега у Војводини мало има и нема. Војводина има пшенице и кукуруза и јечма; и балет пасуља тачкаша и пасуља тркуца и акробате хмела; има „драча и корова“, има прашине дубоке као гроб у којој умиру клице и расаде. Цвећа има Војводина „прид“ кућом два три лонца, и у пендеру, и има сад цвеће које јој је Коњовић дао, цвеће од грознице и ватре, из земље која је жељ-на да буде башта и цветна ливада.

Погледајте Коњовићева житна поља, тај до неразазна-вања струкова и класова згуснути род, тмасту тежину што посрће, зарива се натраг у земљу без облика. Погледајте дунгле растиња без виткости и елеганције биљних створења; погледајте суманути колектив берићета у страшној снази и безимености, колектив који је само жут, зрео, јестиван. Жута житна поља код Ван Гога, то је цвеће, то је хлеб који цвета, златан и умилан, укусно распоређен, насмејан према небу, мирну, плаву, насмејану. Жито Коњовићеве Бачке то је пуст хлебца, то је страст хлеба, то је сладак разврат и тамна претња имања и пресипања. Јер и добри хлеб има тамну страну! Погледајте небеса војвођанска, ниска или висока, пуна повампирено бојених и блудећих облака који су ре-флекс и гримаса умора земљиног, умора од оборених и на-бијених пластова који у олујно вече изгледају као хека-томбе лешева на бојном пољу. Стригу Бачвани ону сило-виту земљу као што се стриге међу колена стиснуто јагње! Код Ван Гога, поједини компреси изгледају завитлани, луди, у замаху, трку и бекству — код Коњовића је жетва завитла-ност, полуделост, бекство, дионизијски пораз и падање.

Погледајте гола, и скоро гола женска тела са ђерданима и без ђердана: од месареки топле и бесрамне пути; преко оних мирних груди у патријархалном деколтеу плаве го-спође; до платинасто хладне, црнкасто сребрнасте коже, под којом спава само проблем тела. Колорит тих актова сам собом је студија за прецизну идеју о сликарском чувству Коњовићеву. Погледајте велики пано сликаног стакла, та снажне бојене метафоре живота. До стакла, до чудно ре-дуциране концепције и технике одвело је Коњовића поозби-љавање ранијих његових брталности у интензитету чистих

11 њан

Бачка

6. 6. 8

Тому

6. 2
1. 2. 3.

6.

6. 7

1. парад

боја, у гримасама ликова и поза, у демонстративно довршеним цртежним контурама, у, тако да кажемо, физичком и мускулозном руковању четкицама. Све је то мистички ублажено на крупним стакленим површинама, уз сарадњу сунца које ломећи своје зраке, ломе и бојене површине у тонове једне титраве скале ужареног и погашеног.

Милан Кошовић стоји у служби сложеног задатка, ~~оче~~ оче одлучно, упорно. Уметник који је и дух. Сликарско чувство Кошовићево је оригинално, а дух његов импонује. Са овим својом изложбом има Кошовић успех у смислу сликарске лепоте и индивидуалног израза, и у смислу истраживачке службе на духовном лику свога завичаја. Успео је у чему се при „илустрацији“ једног краја и његове душе ретко успева: да прескочи сваку литературу, да не даје Војводину у сценама, него да је да у апстрактној реалности, са светлим и мрачним силама у духу земље и човека.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

ЕВОЛУЦИЈА ЕТНИЧКИХ ОДНОСА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Расматрање етничких односа у Босни и Херцеговини наилази на знатне тешкоће, које су у вези с еволуцијом верских односа, нарочито са стањем католика почевши од аустријске окупације (1878) до данашњег времена, и са питањем народног порекла муслимана. Осим тога на етничке односе биле су од великог утицаја миграције становништва, на првом месту сеобе православних Срба и исељавање муслиманских „мухаџира“, затим досељавање туђинаца — Немаца, Мађара и Италијана, као и разних католичких Словена — Хрвата, Пољака, у много мањој мери Словенаца и других, потом Јевреја итд.

Др. Јован Ердељановић наводи да је „према попису од 1895 год. било у Босни и Херцеговини 673.246 (дакле 42.94%) православних Срба; 548.632 (34.99%) Срба муслимана; и око 302.540 Срба и Хрвата католичке вере“. Међутим десет година доцније (1905), после знатног природног прираштаја, „број православних Срба износио је 793.000, Срба муслимана преко 610.000, а Срба и Хрвата католика око 380.000“.¹

Подаци Др. Ердељановића потврђени су аустриским пописом становништва у Босни и Херцеговини 1910. године. У то време је у овим двема покрајинама живело 824.557 житеља нашега језика, а православне вере (43.5%), 612.137

¹ Др. Јован Ердељановић: Број Срба и Хрвата. С. К. Гласник 1911. Посебни отисак, стр. 21 и 23.